

CarMiA – Грижовните мъже в действие

Национален доклад – България

Татяна Кметова, Роза Димова и Катя Алексиева-Стойнова

Фондация „Център за изследвания и политики за жените“

София, декември 2022 и март 2023

Съдържанието на тази публикация представя вижданията само на екипа на проекта CarMiA и е единствено негова отговорност. Европейската комисия не поема никаква отговорност за използването на информацията, която той съдържа.

*CarMiA – Грижовните мъже в действие
Договор за финансиране №: 101049485 - CERV-2021-DAPHNE
Генерална дирекция „Правосъдие и потребители“ на Европейската комисия*

Съдържание

Въведение

Преглед на добрите национални практики

Фокус групи с експерти, младежки работници и учители

Консултации с млади хора

Заключение

Библиография

Въведение

През последните няколко години насилието на основата на пола, насилието между интимни партньори и домашното насилие са една от постоянните теми, които привличат медийното внимание на българското общество. Причините за това са няколко. На първо място, това е незавършеният дебат за адекватността на Конвенцията на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие или т.нар. Истанбулска конвенция по отношение на българския обществен и културен контекст. Нестабилната политическа среда, в която само за последните две години са проведени неколккратно парламентарни избори (три през 2021 г., един през 2022 г. и предстоящ/и през 2023 г.), превръща въпроса за конвенцията в постоянна тема за конфронтация в хода на политическата агитация за изборите. Нещо повече, политически сили мобилизират привърженици и привличат симпатизанти чрез подписка за национален референдум „за забрана на джендър идеологията в училищата“. Неправителственият сектор, ангажиран с проблема, се стигматизира в общественото пространство като „опасен“ и „вреден“ и му се създават препятствия за работа, особено с младите. На второ място, драстичното нарастване на случаите на интимно или домашно насилие особено в периода на пандемията от КОВИД-19 (2020 – 2021), с нараснал брой на жертвите, които губят живота си, предизвиква реакции в обществото и нагласата, че проблемът става хроничен и трябва да бъде адекватно решен. Това води до нарастване на броя на гражданските организации и хората, особено младите, които се ангажират с различни акции за повишаване на осведомеността и за предизвикване на общественото внимание към липсата на адекватни мерки. На трето място, особено активно внимание предизвикват случаите на интимно и домашно насилие, в които са въввлечени медийно популярни филмови и музикални звезди, което, вместо към консолидация, по-скоро води към разделение на общественото мнение относно „причината“ и „вината“ за това, признато от всички за неприемливо, явление.

Законът за защита от домашното насилие, приет през 2005 г., е актуализиран вече няколко пъти, за да отговори на потребностите от защита на жертвите и превенция. Изготвените промени от няколко смесени работни групи от представители на институциите и НПО от 2020 г. досега обаче бяха отхвърлени през януари 2023 г. от последното Народно събрание, поради различни причини, една от които е връзката, която депутатите виждат с „джендър идеологията“ в отхвърлената от държавата Истанбулска конвенция. Ежегодната Национална програма за превенция и защита от домашно насилие на централната административна власт в последните години се изготвя и отчита формално, не се финансира целево и на практика поставя акцент основно върху превенцията на насилието и злоупотребата с деца.

Адекватното противодействие на домашното насилие и насилието, основано на пола, все още е предизвикателство за България. Липсата на ясни законови дефиниции за насилието, основано на пола, и регистър на случаите, както и ограниченият капацитет на приютите и кризисните центрове за жертви са само част от проблемите. Липсва пълноценен и редовен мониторинг на мерките за превенция, на защитата и финансовото обезщетяване на жертвите, както и липсва визия за по-нататъшното усъвършенстване въз основа на анализ на съществуващите за момента мерки на институциите.

За съжаление, в страната не се събира единна статистическа информация за случаите на домашно насилие и насилие, основано на пола. Различните институции събират различни видове данни в съответствие със своите законово определени задължения и професионална отговорност, които наред с другото би трябвало да

включват мониторинг, информиране за и оценка на съответната политика и капацитет на изготвените за прилагането ѝ план или програма.

Всичко това създава атмосфера и среда, в която темата за насилието над жени, както е разпознаваема в страната, не проблематизира мъжкото поведение и изобщо не се занимава в темата за мъжествеността – какво означава да бъдеш мъж в България тук и сега, кое поведение се приема за обществено приемливо, имат ли хората и по-специално мъжете и момчетата умения да разрешават конфликти по ненасилствен начин и пр. Още по-малко това е тема, с която се ангажират подрастващите в тийнейджърска възраст.

Така например в Националната програма за младежта (2021-2025) се цитира социологическо изследване, според което 69% от младежите не са подавали и не са мислили да подават жалба до полицията при нарушение, на което са станали свидетели. Малко над половината биха подали жалба, ако на тях лично им се случи нещо нередно, но сравнително висок дял – 22%, биха се защитили сами, включително чрез насилие, като делът на момчетата, които дават подобен отговор, драстично надвишава дела на момичетата.

В отговор на нарастващата необходимост от статистически данни за разпространението на насилието над жени, Националният статистически институт (НСИ) се включи в проект, иницииран от Европейската комисия за провеждане на проучване и предоставяне на надеждни, сравними, представителни данни за разпространението, честотата, интензивността и тежестта на насилието срещу жени на национално ниво и в държавите-членки на ЕС, като се използва обща и хармонизирана методология. Данните, публикувани от НСИ през ноември 2022 г., показват, че според относителния дял на интервюираните 36,3% от младите жени в България на възраст между 18 и 29 години са били насилвани от свой настоящ или бивш партньор, а 10,2% от жените на възраст между 30 и 44 години са преживели физическо или сексуално домашно насилие.

Настоящият доклад има за цел въз основа на проведено кабинетно проучване на добрите практики и въз основа на проучване чрез дискусии във фокус групи на нагласите на младите хора и на възрастните, които работят с тях, да очертае кои са проблемните зони и да ангажира младите хора в училищна възраст, и по-конкретно момчетата, в различни форми на превенция на насилието на основата на пола, както и за възприемане на моделите на поведение на ненасилствената мъжественост. Проучването е проведено по методология, изготвена в рамките на проекта „Грижовните мъже в действие“.

Преглед на добрите национални практики

Редица органи на централната и местната изпълнителна власт насочват в последните години специално внимание за работа по превенция и защита на младежите от престъпления, като работят с тийнейджъри в училищата в страната. Така например МВР чрез регионалните си структури работи с деца от училищна възраст по различни теми, като разширява техния обхват. От началото на месец декември 2022 г. Главна дирекция „Национална полиция“ започна пилотно Националната програма ”Предпазване на младите хора от престъпления”, като отчита, че „Сред типичните за младежката виктимизация престъпления трябва да се посочат половите посегателства на момичета и млади жени. Те са и сред най-честите жертви на трафик с цел сексуална експлоатация, която нерядко се съпътства от физическо и сексуално насилие“. Подобна образователна дългосрочна програма на тема "Съдебната власт – информиран избор и гражданско доверие“, която има за цел превенцията и информирането на средношколците, вкл. и по темата домашно насилие и мерки за защита, провеждат

Висшият съдебен съвет и Министерството на образованието и науката (МОН) съвместно с прокурори, съдии, следователи и съдебни служители в различни градове на страната.

Специално внимание заслужава дейността на Дирекция „Превенции“ на Община Варна, която от няколко години е създава и поддържа мрежа от ученици доброволци, които работят по метода „връстници обучават връстници“. Училищните превантивни клубове са постоянна извънкласна организирана форма за осъществяване на превенция на рисковото поведение сред ученици от VIII – XII клас в проблемни области като наркотици и други психоактивни вещества, рисков сексуално общуване, трафик на хора, асоциално поведение и рискове в онлайн пространството. На интернет страницата си дирекцията е публикувала редица наръчници за младежи, за родители, за учители в посочените области (<http://prevencii.com/index.php/publikacii>), някои от които третират въпросите за взаимоотношенията между половете, за половата идентичност и сексуалната ориентация, за половите роли и стереотипи и др. (виж например „Наръчник за рисковото сексуално поведение, ХИВ/СПИН и СПИ в помощ на педагогически специалисти от средната степен на образование“), както и за „метода връстници обучават връстници“ (виж например „Рисково поведение в интернет и трафик на хора. Наръчник за учители на връстници“). Връстниковият подход е познат метод и се практикува от учители и педагогически специалисти в училищата, от НПО при работа с младежи на много места в страната. Община Варна обаче е намерила подхода да укрепи мрежата от ученици доброволци, които работят в училищата, като провежда ежегодна церемония „Пиър на годината“ за награждаване на най-активните сред тях.

Много НПО в страната имат опита от работа с тийнейджъри в училищна възраст по различни теми, свързани с разрешаването на конфликти, социални умения и емоционална интелигентност, взаимоотношенията между половете и др., включително по темата домашно насилие. В резултат на осъществените проекти НПО изготвят и разпространяват материали за обучение. Такъв е сборникът „Превенция на домашното насилие. Наръчник и практически упражнения в помощ на учители и ученици“, издаден от Българския фонд за жените (БФЖ) през 2018 г. Освен информативната част, предназначена основно за педагогическите специалисти и други заинтересовани страни, която засяга теми като превенцията и защитата от домашно насилие и как да работим в училище по тази тема, наръчникът съдържа и втора част с преживелищни упражнения за деца и ученици от 10 до 18-годишна възраст. Упражненията са по теми като лично пространство, взаимно съгласие, решаване на конфликти без агресия, какво е неприемливо поведение, отношения и идентичност. Без да поставят специфичен акцент върху поведението на мъжете и момчетата, дизайнът на редица упражнения предполага те да се проведат само с момчета и с участниците да се дискутира кое мъжко поведение приемаме за не/приемливо. Сборникът е апробиран в столицата и страната с ученици от различни възрастови групи. Според БФЖ наръчникът, който е достъпен на интернет страницата на организацията, продължава активно да се ползва от различни потребители - педагози, психолози и др. и до днес.

Добра практика представлява многогодишния пакет от програми „Ключ към училище без страх“ (<https://bezstrah.org/>), разработен от Фондация „Асоциация Анимус“ от 2016 до 2021 г. и прилаган до днес. Той включва международно признатите програми "Приятелите на Зипи" (за 5-7 години) и "Приятелите на Ябълка" (за 8-10 години), разработени въз основа на програмите на британската организация Partnership for Children (partnershipforchildren.org.uk), както и авторските програми на Анимус "Клас от приятели" (за 11-13 години) и "Ключ" (за 14-17 години). В програмите участват детски градини и училища от цялата страна. Моделът, който Анимус разработва, цели включването на всички деца от 1-ви до 10-ти клас в подходящи превенционни дейности,

които променят климата в училище и създават среда, толерантна към различията, ненасилственото общуване и разрешаването на конфликти по начин, който не наранява другите. Програмите предлагат и обучителни материали за повишаване квалификацията на учителите, които работят по тези теми с децата и учениците. Методите в Програмата "Ключ" са основани на ученето чрез преживяване в група – практически занимания, ролеви игри, дебати, дискусии и казуси, а темите са: приятелство и любов, доминантност и равнопоставеност между половете и в междуличностните отношения, какво е насилие в отношенията на близост и др.

Добра практика представлява инициативата на Фондация „Джендър, образование, изследвания и технологии (ДОИТ)“ на тема „Училище без насилие и стереотипи, определени от пола“ (2013-2018), която има за цел промяна в традиционните нагласи и разбирания за ролите, определени от пола, с които повечето млади хора се сблъскват, както в семейството, така и в училище, и в обществото, и които водят до ограничаване на възможностите им за реализация. Програмата включва обучения на учители и ученици, както и на връстници, които да обучават връстници, по различни аспекти на равнопоставеността на жените и мъжете (момчетата и момчетата) и дейности за учене чрез преживяване с цел повишаване на чувствителността към насилието, основано на пола, както и към проявите или липсата на полова равнопоставеност в училище и извън него. В проектните дейности активно са включвани и родители, с които са организирани съвместни състезания на родители и деца, съвместни подготовки на изложби и др. събития, свързани с темите на проекта. Продължение на тази инициатива е проектът „Насилието в романтичните приятелства – скритото лице на нарушаването на човешките права на тийнейджърите“ (2015-2016). За обучители на връстници по теми, свързани с равнопоставеността на момчетата и момчетата (жените и мъжете) в романтичните връзки и превенцията на насилието в романтичните връзки, вкл. разпознаването и справянето с форми на насилие между партньори, чрез преживяване и ненасилствена комуникация са обучени 40 момчета. Те от своя страна в рамките на „Часа на класа“ са обучили 1000 свои връстници (VIII – XII клас) от пет училища. Обучени са и 10 училищни психолози, педагогически съветници и учители, чиято основна задача е да подпомагат учителите по време на подготовката и провеждането на обученията на връстници по места. Учениците са подготвили и провели в петте участващи училища информационна кампания (чрез разработването на комикси и брошури) на тема „В любовта няма насилие“.

Пример за добра практика е осъщественият международен проект „Ново поколение“ с участието на Сдружение „Проевропейска мрежа“, в рамките на който се издава „Пътешествие. Към въвличане на млади хора в процеси на учене и действие срещу насилието, основано на пола“ (2020). Наръчникът е предназначен за хора, които работят с младежи: младежки работници, учители, членове на граждански организации, младежки лидери, обучителни на връстници и др., като описва образователни подходи и упражнения за използване в училище или в извънучилищна дейност. Фокусът е върху работата с млади хора по темите пол и насилие, основано на пола: чрез образование към действие, като се разглеждат понятия като полови роли и норми, сексизъм, сексуална ориентация, насилие на основата на пола и др. В рамките на проекта по метода „връстници обучават връстници“ са обучени 1600 момчета, които са се обучавали по време на младежки лагер само за момчета и са подготвили информационна кампания по темата за съучениците си.

Фокус групи с експерти, младежки работници и учители

Съгласно приетата от проекта методология за целите на проучването се проведеха две фокус групови дискусии – една онлайн на 07.12.2022 г. с четирима експерти и представители на НПО от София, които имат опит от работа по темата на проекта, и втора присъствена на 08.12.2022 г. с шестима педагогически специалисти (по двама учители от начална и средна степен на образованието, училищен психолог и педагогически съветник) от голямо СОУ в гр. Карлово, в което учат деца от населени места от цялата община.

Участниците и в двете групи получиха официални покани с кратко описание на целите на проекта и неговите дейности, както и *Ръководството за интервю за фокус група с практики*, разработено в рамките на проекта, преведено на български език. Формулярите за съгласие за участие бяха събрани чрез имейли и присъствено преди съответната сесия. Участниците и в двете групи имаха опит от участие във фокус групи и нямаше потребност правилата на груповата дискусия да се обясняват подробно. Те бяха предварително информирани и дадоха съгласието си интервютата да се записват.

Критериите за подбор на участниците в първата група бяха дълготрайния фокус на представяването от тях организации върху проблема за домашното насилие, както и опитът им от работа с младежи в училищна възраст по темата за насилието и агресията сред тийнейджъри, включително и насилието, основано на пола. Участниците във втората група бяха подбрани както от директора на училището, така и чрез личните контакти на модератора на дискусията и според желанието им да се включат в дейностите по проекта.

И двете групи бяха много активни по време на проведените обсъждания. Отговаряха на въпросите на модератора и говореха без подкана, готови да споделят възможно най-много за своите практики и проекти, за наблюденията, които имат за учениците, учителите и училищните ръководства, и родителите.

ОБЩА ОЦЕНКА:

Участниците и в двете групи отбелязаха, че през последните няколко години е по-трудно да се работи в образователната система и с младите хора по темите, свързани с пола и сексуалното образование и възпитание. Гражданските организации отбелязват, че положителните примери за работа с деца и младежи в училищна възраст и добрите практики са предимно от периоди преди 2018 г., когато започва кампанията срещу Истанбулската конвенция. Поради това днес те се принуждават да променят фокуса на работата си като модифицират част от своите дейности и работят например върху „предотвратяване и разрешаване на конфликти“, „посредничество между връстници“, „ненасилствени взаимоотношения“, „развитие на устойчиви житейски умения“, „психично здраве и здрави емоции“ и т.н. Според скорошно проучване сред ученици насилието в училищата съществува, защото някои ученици, предимно момчета, но и момичета, не харесват „различните“ поради раса, пол, увреждане и т.н. Проучването на училищните учебни програми също показва, че основните теми като демокрация и човешки права не са добре представени в гражданското образование като учебен предмет. Към тези теми има интерес в училищата за допълнителна работа, но директорите на училища и учителите се въздържат от участие в инициативи, засягащи равенството между половете и насилието, основано на пола.

От своя страна учителите споделиха, че темата всъщност не само ги интересува, но те искат да развият компетенции за работа с учениците по въпросите, които проектът повдига. Според тях липсват адекватни програми за работа по темата за превенция на насилието, основано на пола, които да се прилагат в училищата и да помагат за справяне с проблема в най-ранен етап. В училищата има Комисия за превенция на насилието и

агресията, която работи по определен алгоритъм и документи, които всяко училище адаптира според нуждите си, но работата на тази комисия е твърде ограничена и недостатъчна, за да се справи с проблемите, които възникват. Отменена е програмата на Министерство на здравеопазването (МЗ) и МОН, която е давала възможност да се въведе час за свободно избрана подготовка по здравно образование в училище, например по теми като междуполови взаимоотношения, сексуалност, полова идентичност и др. Темите сега се третират по други учебни предмети, но там няма възможност за дискусия. Учителите споделят, че не им е разрешено да говорят с учениците на теми като полово разнообразие, различни идентичности и сексуална ориентация. Дори и да могат да си го позволят, трябва много да внимават с използваните терминология и език. В момента „Часът на класа“ се използва за обсъждане на теми като толерантност, насилие между връстници, семейно насилие, онлайн насилие и киберсигурност, мирно разрешаване на конфликти, промяна на поведението, саморефлексия, работа със семейства, работа в общността, управление на стреса и афекти, спорт и хобита, но това време не е достатъчно. Всеки учител ежедневно се сблъсква с проблемни ситуации във взаимоотношенията на своите ученици, но не всички учители имат необходимите познания как да реагират. Много от семействата също не помагат за справяне с възникналите проблеми, тъй като не говорят по темата с децата. Смятат, че подобно възпитание изобщо липсва в семействата, всичко се прехвърля върху учителите. Изискванията към учителите са огромни и те не винаги успяват да се справят с всичко, особено когато има затруднена комуникация с родителите, които и отказват да чуят гледната точка на учителите.

МОМЧЕТАТА КАТО СПЕЦИФИЧНА ЦЕЛЕВА ГРУПА:

Гражданските организации работят по теми и дейности за превенция на насилието, основано на пола, на агресията и тормоза в училище и как да ги преодолеем, и др. обичайно със смесени групи от момичета и момчета. Специални изследвания върху училищната среда от гледна точка дали е подходящо да се работи само с момчета няма. Някои от организациите обаче имат опит от работа по подобни теми с момчета и смятат, че това е съществена част от превенцията на насилието, основано на пола. Всички експерти са наблюдавали, че при работата с момчета групата се разделя на подгрупи, като динамиката между тях е на съревнование, борба за внимание и власт на разделените, поляризиран и противоположни мнения и поведение. От опита на експертите следва, че за учителите в училище е много трудно да разделят формално момчетата и момичетата в учебното време да работят в две отделни групи. По-успешно е организирането на група от момчета на различна възраст, от различни класове, които биха могли да посещават подобна група по собствено желание, в извънучебно време, на неутрално място/пространство.

Наблюденията на учителите, от друга страна, са, че учениците не трябва да се разделят по никакъв признак, когато се работи по превенция на насилието, въз основа на пола. Според тях работата в смесени групи е много по-ефективна, тъй като между учениците могат да изникват различни проблеми, които да се решават мирно чрез дискусии. Учителите също имат наблюдения за прояви на нетолерантност и неразбиране от едни ученици – и момчета, по-малко момичета - към техни връстници с различна сексуална ориентация. За учителите обаче е важно и те предпочитат да работят в смесени групи от момичета и момчета, за да се вземат предвид гледните точки и на двете страни. Те споделиха, че насърчават учениците да спортуват, танцуват и да се забавляват заедно. Те наблюдават силен интерес на момичетата към футбола. Психологът, от своя страна, сподели, че момчетата много често се влияят от тенденциите във външния вид от интернет. Те приемат всичко за даденост и нямат критично мислене, за да оценят

правилно нещата. Харесват мъже с мускули и красиво изваяни тела и искат да приличат на тях. Ходят на фитнес, за да изглеждат като своите интернет идоли. Учителите не съобщават за агресивно поведение сред тези момчета и дори забелязват, че предават добрия пример за спорт и здравословно хранене на своите съученици. Определят това като добра, положителна практика.

ПОЛОВИ СТЕРЕОТИПИ/ИДЕИ ЗА МЪЖЕСТВЕННОСТТА:

С експертите от НПО бяха обсъдени няколко въпроса, като например как темата за мъжествеността е засегната в техните проекти и как са привлекли момчета да участват в превантивна работа, защото обичайно те избягват да се включват в подобни инициативи. Участниците в групата имат различен опит. Често НПО предпочитат да работят по проблемите на равенството между половете предимно в по-малките градове и в отдалечените райони, където смятат, че има по-малко разбиране по тези въпроси. Въвеждащите обучения за равенството между половете, ролите на половете и т.н. винаги са били част от работата както в смесени групи, така и в групи с момчета. Мъжествеността или женствеността не са били специфични теми в проектите на някои от практиците, но разговорите за тях се появявали естествено. За някои организации темата за мъжествеността винаги е присъствала в проектите им за ученици, насочени към предотвратяване на насилието. Организиран са и специални работилници само за момчета. Целта е да се провокират момчетата да говорят за половете и мъжествеността, да дефинират какво означава за тях мъжественост, какво означава да си мъж и т.н. В хода на работата им се наблюдават и примери за много токсично поведение, което се обяснява с традиционната (патриархална) култура. Корените за това са в определени семейни модели, където момчетата се смятат за „нещо специално“ и са възпитавани да вярват, че им е позволено повече, отколкото е позволено на момичетата. Трудно е да се очаква, че училището като институция може напълно да се противопостави на подобни семейни ценности. Наблюденията от последните няколко години показват, че културата на токсичната мъжественост – когато чрез насилствено поведение човек може да привлече вниманието и да наложи своята воля над другите – не е преодоляна, дори е по-често срещана днес и добре приета от някои момчета. Един от изводите е, че работата с момчета по темата за насилието, основано на пола, трябва да се разглежда от обществото като належаща и неотложна обществена задача. Практиците представиха примери за добра практика: например, колекция от есета за мъжествеността - момчета от различни възрасти, участвали в даден проект, са написали есета за мъжествеността, събрани в книга. Пример за добра практика сподели и друг участник: мъж фасилитатор води разговор за мъжествеността в смесена група, но само с момчетата, докато момичетата слушат, а по-късно - обратното. Интересен ефект от работата с тийнейджъри наблюдава една от участничките: в една и съща възрастова група разбиранията за женственост и мъжественост се споделят еднакво от почти всички и отразяват знанията и опита им в съответната възраст. Ситуацията е съвсем различна, ако същите тийнейджъри участват в ролева игра, когато играят ролята на родители. Изводът е, че те отразяват женствеността и мъжествеността по-спокойно чрез грижата. Да дефинират какво е мъжественост за тях е по-трудно, отколкото да дефинират какво означава да си баща.

Един от учителите сподели мнението, че в много семейства ролите са разменени. Много жени, освен че трябва да се справят с всички домакински задължения, да отглеждат децата, трябва да работят, понякога на няколко места, за да печелят добре. Наблюдава се тенденция все повече момичета да се насочват към типично „мъжки професии“. Следователно може да се каже, че момичетата се превръщат в "силния" пол. Учителите имат наблюдения, че комуникацията и отношенията между момчета и момичета напоследък много са се променили, най-вероятно заради социалната изолация

от пандемията през последните две години. Има ескалация на агресията сред момичетата. Те стават все по-еманципирани, по-настоятелни и решени да отстояват мнението си, независимо дали е правилно, или не, без да приемат съвети. Според учителите стереотипите и ролите на мъжете и жените идват от миналото, фолклора и традициите, тъй като българското общество е патриархално и затова децата се учат на труд според пола им. В това отношение момчетата са оцетени от най-ранна възраст, защото и родителите, и училището им внушават, че не трябва да показват чувствата си, защото мъжете „не плачат” и не трябва да проявяват слабост. Забелязва се, че липсата на мъж в семейството поради развод, смърт или други причини е голям проблем за децата. Съобщава се, че момчетата с починали бащи са много по-емоционални, плачат често, нямат много приятели, но търсят защита от по-големи момчета и мъже. В наши дни децата, които растат в либерални семейства, където няма мъжка и женска работа, не приемат стереотипите. Но има и много семейства, в които половите стереотипи не се отхвърлят и се предават на децата. Учителите имат наблюдения за семейно възпитание, по-често срещано при турския етнос от техния регион, при което момчета са поставяни на пиедестал от семействата си и още от малки придобиват самочувствие, че са много ценни и важни, и усещането, че всички трябва да им се подчиняват и да изпълняват желанията им. Ако тези момчета работят заедно с техните връстници от други етноси, където равенството между момичета и момчета е семейна ценност, това може да има добър ефект върху преосмислянето на тяхното поведение. Поведението на децата в училище се влияе до голяма степен от поведението на техните родители и това е много видимо в отношението им към съучениците и учителите. Когато бащата в семейството е внимателен, любящ, уважава жената до себе си и обича децата си, това ясно личи в поведението на децата. Момчетата от такива семейства са толерантни и уважават своите съученици и учители, не се срамуват да показват чувства. Но понякога следването на примера и поведението на родителите може да бъде много вредно за децата, особено ако те са различни по темперамент и характер от родителите си. В този случай детето се чувства неразбрано, потиснато, объркано, без подкрепа и разбиране от семейството. Често плаче и търси подкрепата на своите учители. Съучениците му го приемат, но то не успява да открие себе си. Според участващите учители напоследък все повече момчета проявяват ненасилствена, позитивна и грижовна мъжественост. Момчетата мислят в друга посока и не искат да бъдат стереотипни, не искат да бъдат поставяни в рамки, това е поколение, което има силата да промени света. Те подкрепят и насърчават подобно поведение сред момчетата. Момчетата, от своя страна, не се страхуват да избират типично „женски” професии – учители, възпитатели, дори медицински сестри. Агресивно и насилствено поведение се наблюдава при по-малките момчета в V - VII клас, а позитивната мъжественост и следването на добър пример се наблюдава по-често при по-големите момчета. Наблюдава се повече агресия сред момичетата и на момичета срещу момчета, като момичетата обикновено са подбудители. Отчитат се все повече случаи на самонараняване сред момичета. Има случаи на бой между момичета, наблюдавани и от момичета, и от момчета, но никой не потушава напрежението.

ПОТРЕБНОСТИ И ПРЕПОРЪКИ:

Наблюденията на някои от експертите са, че при тийнейджърите въпроси като сексуалността и отношенията между половете се считат за табу, особено когато са свързани с проблемите на сексуалното и полово насилие. На тази възраст тийнейджърите се срещат и трябва да се справят с проблеми като страх от смъртта, страх от загуба. Често те преминават през дълбоко вълнение като начин за справяне с депресията и чрез въпроси за сексуалността, за да намерят собствената си идентичност, да пораснат, да се развият или за да получат власт над другите и да постигнат всичко чрез насилие.

Подходът „връстници обучават връстници“ може да се използва и по тези теми, но наблюденията и заключенията на практикуващите са, че е важно до каква степен връстниците са овластени, тъй като феноменът „ние ще ви научим, защото знаем по-добре“ може да има противоположен на очаквания резултат. Друга трудност за изразяване на собствените чувства и страхове идва от факта, че младите хора прекарват много време в дигиталния свят. Когато говорят за своите емоции и чувства, предпочитат да се изразяват на английски, а не на родния си език. Те гледат подкасти, видеоклипове, участват във форуми и общуват с тийнейджъри от цял свят, като няма възраст, пол, раса и т.н., защото целта им е да разберат по-добре своите емоции и чувства, да преодолеят собствените си трудности в общуването с другите, да преодоляват своята самота. Изводът е, че родителите не осъзнават това и не са в състояние да подкрепят децата си в интернализацията на емоциите. Периодът на пандемията задълбочи тези комуникационни трудности на тийнейджърите, защото се загуби всякакъв вид телесност, тъй като физическите тела бяха изолирани и липсваха много естествени признаци на чувствата като докосвания, целувки, прегръдки. В заключение, наблюдаваме много объркани тийнейджъри. Те често дори не могат да навлязат дълбоко в смисъла на думи като - мъжественост, сексуалност, идентичност, пол, привличане. Те харесват всичко и всички или мразят всичко и всички и могат да бъдат както много меки, толерантни, приемащи и крехки, така и твърди, и негъвкави и да имат проблеми да намерят вътрешния си баланс, което често води до депресия, до стрес и напрегнатост, до агресивност.

Препоръката на експертите към проекта е да се изработи методология, базирана на съвременни подходи и технологии, която е лесна за използване, не е сложна и не изисква много допълнително време за подготовка. При реализацията на проекта да се работи по възможност в тясно сътрудничество с родителите, за да се получи тяхната подкрепа чрез предоставяне на информация как проектът ще допринесе за развитието на нови умения, знания и компетентности от техните деца и ще бъде добра възможност за пълноценно прекарване на свободното време. Подходът, който някои от организациите прилагат, е не да се представят негативните характеристики на насилието, а положителните характеристики на ненасилственото поведение и да се развие процес на емоционално социално учене за основните ценности на демократичното общество - като недискриминация, равенство между половете, свобода от насилие и т.н. Ролята на обучаващите е да наблюдават как тези ценности се разбират, интернализират и допринасят за промяната на нагласите на учениците към собствените им права и правата на други хора.

До момента участващите в груповата дискусия учители не са преминавали специално обучение като част от професионалната им квалификация, свързано с превенцията на насилието, основано на пола, и конкретно свързано с момчетата, мъжете и мъжествеността. Те смятат, че начинът и методите, които се преподават в университетите в сферата на психологията на подрастващите, са остарели и неприложими, не са съобразени с практическия им опит. . Учителите заключават, че за тях е много по-важно да научат децата да бъдат социално компетентни, отколкото да бъдат отлични по всички предмети.

Учителите искат да получат готови материали, които са лесни за използване, защото мнозина отказват да работят по тези теми с децата поради липса на време – затова имат нужда и от адаптирани материали по темата, които не изискват отделяне на много време за подготовка. Учителите изрично посочват, че се нуждаят от практическо обучение извън училище. Според тях дори смесените обучения за учители и ученици биха били изключително полезни за тестване на различни методи на работа на терен.

Според участниците темата за справянето с и превенцията на насилието е изключително важна и изисква много по-задълбочена и съзнателна работа с всички заинтересовани страни – учители, ученици, родители.

Консултации с млади хора

За целите на проучването бяха проведени три консултации с млади хора като и трите протекоха онлайн. Първата бе проведена на 07.12.2022 г. в смесена по пол група от 4 момчета и 6 момичета на възраст от 16 до 19 години от голямо СОУ от гр. Карлово, в което има ученици от цялата община с различен социален, етнически и икономически статус.

Другите две групи бяха само от момчета. Първата се състоя на 12.12.2022 г. с 6 момчета на възраст между 14 и 17 години (от VIII до XII клас) от едно и също училище в гр. Тетевен с професионални профили в областта на ИТ комуникациите, бизнеса и хотелиерството и ресторантьорството. Втората се състоя на 19.12.2022 г. с 5 момчета от едно и също училище СОУ в гр. Искър на възраст 17-18 години (от XI и XII клас), като две момчетата са от ромски произход. Училището събира ученици от града и околните села и се намира в икономически изостанал регион с преобладаващо ромско население. И двете училища са участвали в двугодишната програма за превенция на насилието и тормоза в училище, изпълнявана от МОН и УНИЦЕФ („Стъпки заедно“) в периода 2020-2022 г. Според анализа на изпълнението на Програмата момчетата участват по-малко, понякога умишлено се самоизключват от дейности, които са свързани с дискусии за емоции и насилие в училище (например събития в класа или училищно ниво). Те обаче участват по-активно в дейности на връстници, посветени на подкрепата на съученици в трудни ситуации.

Преди началото на разговорите всяка група бе запозната с целите на проекта и правилата за участие във фокус групата. Участниците бяха помолени да се представят, като им се обясни, че проучването е анонимно и могат да използват псевдоним вместо истинско име, като за целите на изследването трябва да се посочи и техният пол и възраст. Участниците и в трите групи потвърдиха, че са наясно с условията на провеждането на разговора – че участието им е доброволно, анонимно, като няма правилен или неправилен отговор, както и, че отговарят само на въпросите, на които искат и че са съгласни да се направи запис. Всички участници в консултациите декларираха писмено съгласие за участие лично или получено от техен родител, ако са под 18-годишна възраст.

Всички участници в консултациите участваха доброволно, в неучебно време, като разговорът със смесената група се проведе вечер и всеки участник участва индивидуално в разговора. Момчета от гр. Тетевен участваха като единна група от класна стая, позиционирани пред един компютър, докато момчетата от гр. Искър бяха събрани в библиотеката на училището и пожелаха да не се включват камерите, докато се водеше разговорът. Момчетата от гр. Тетевен бяха организирани от педагогическия съветник, а момчетата от гр. Искър – от заместник-директора. Разговорите и в трите групи се проведоха без присъствието на възрастен, освен модератора на консултацията.

Наблюдението на интервюиращите са, че в смесената група момчетата и момчетата не са се притеснявали да говорят откровено едни пред други, но е имало въпроси, свързани с мнението им за интимни отношения, на които почти всички са се въздържали от отговор, както поради твърде малкия си житейски опит, така и поради смущението да коментират подобни въпроси публично. Поведението на групите момчета обаче е било различно. Момчетата от групата от гр. Тетевен са били доста въздържани в отговорите, които са били кратки, без желание да се изказват подробности,

като се е търсело одобрението на по-големите момчета в групата, включително и с корекция на отговорите. Макар и събрани пред едно устройство, те са съумели да се обособят в подгрупи, като някои дори се шегували помежду си и се смеели, за да се отпуснат малко, тъй като някои от въпросите очевидно са били трудни и неудобни за тях. Като цяло разговорът бил труден и изисквал много търпение от страна на интервюиращия, тъй като момчетата общували физически помежду си, били шумни и не много съсредоточени. Истинските отговори дошли след дълго мълчание, когато ефектът от шегите преминал. Момчетата от гр. Искър също са отговаряли кратко, без много обяснения, но са се държали по-сериозно, може би и поради по-голямата си възраст. В резултат разговорът протекъл по-спокойно, като момчетата са били по-склонни да говорят и да споделят мненията си, дори и без да навлизат в подробности.

Разговорът и в трите групи е фокусиран върху момчетата и мъжествеността и превенцията на насилието, основано на пола, въз основа на въпросник, разработен в рамките на проекта.

ИДЕИТЕ ЗА МЪЖЕСТВЕННОСТТА:

В смесената група сред момичетата и момчетата има консенсус относно това как се определя „истинският мъж в обществото“. Според тях мъжът трябва да бъде джентълмен с жените, да бъде мил с тях и да ги кара да се чувстват специални. Той също трябва да е в добра форма, да ходи на фитнес, да спортува и да се грижи за себе си. Момичетата смятат, че мъжът трябва да бъде емоционален, да не се страхува да показва чувствата си открито, да проявява уважение и да ги подкрепя. Според всички участници популярни мъже (момчета) са тези, които се познават от много хора, певците, актьорите, инфлуенсърите. Тези популярни мъже (момчета) публикуват истории в социалните мрежи обикновено със снимки, на които изглеждат добре физически, показват мускули и мода. Младежите харесват това и ги следват в социалните мрежи. Момчетата смятат за мърлячи онези момчета, които се държат неестествено, особено пред момичета, опитват се да се правят на интересни, обиждат другите, подиграват се, за да се правят на „готини“. Момичетата възприемат "мамините момчета" като слабаци, а момчетата смятат, че това са онези, които постоянно се оправдават, все имат някакви свои проблеми или които засягат всички. Момичетата са загрижени за външния вид на момчетата, които са в приятелския им кръг. За тях е важно как те изглеждат, дали са поддържани и здрави физически, докато за момчетата не са важни мускулите, а "гънките на мозъка" и интелигентността, за да допускат други момчета в компанията си. В свободното си време младежите гледат филми, слушат музика, излизат с приятели, спят, спортуват. Едно от 17-годишните момчета сподели, че свири на кларинет, а едно от момичетата има собствен бизнес – прави макраме и го продава онлайн. Когато са тъжни, повечето от младежите слушат тъжна музика, излизат с приятели, правят нещо, което ги разсейва. Едно от момчетата сподели, че дава воля на чувствата си и плаче. Понякога момчета се опитват да подражават на известни бодибилдъри и инфлуенсъри, защото харесват външния им вид. Едно момче сподели, че редовно ходи на фитнес, но не толкова, за да извае мускули, колкото за да подобри здравето си.

За момчетата от гр. Тетевен да си истински мъж означава преди всичко да застанеш зад думите си и принципите си (те се шегуваха, че например миенето на зъбите всяка сутрин е един вид пример какво означава да следваш принципите си - бъди последователен в това, което правиш). Важно е да си сигурен и уверен в себе си, но и да разчитате един на друг особено в момчешките групи, да се уважавате и най-важното – да се забавлявате. Те смятат, че в тяхното училище няма повече или по-малко популярни момчета, всички са равни, но когато въпросът беше преформулиран кои са техните модели за подражание в училище, те отговориха, че със сигурност това са най-

самоуверените момчета, тези, които имат скъпи дрехи и телефони, имат външен вид и изглеждат сигурни в това, което правят. Гадни и слаби момчета са тези, които се държат като момичета, които са по-интровертни, но и такива съученици, които поемат твърде много инициатива в училищния живот, сякаш искат да привлекат твърде много вниманието на учители и директор. За всички тялото, неговият размер, сила, поддръжка имат значение. Всички практикуват някакъв вид спорт, но смятат, че няма проблем, ако някои момчета решат да не обръщат внимание на тялото си. Биха ги насърчили обаче да започнат да практикуват някакъв спорт. В свободното си време рядко са тъжни, слушат весела музика, ходят на купони, няма място за тъга. Демонстрират, че са много сигурни в себе си като момчета и техният принцип е „никакъв стрес“.

Специално внимание заслужава отговорът на въпроса кого смятат за модел за подражание, като такъв се оказва американско-британският бивш професионален кикбоксър, интернет личност и онлайн инфлуенсър Андрю Тейт. Тейт описва себе си като "абсолютен сексист" и „абсолютен женомразец“. Коментарите му водят до забраната му от няколко платформи в социалните медии. Той е водещият глас на т. нар. маносфера (мрежа от онлайн мъжки общности срещу овластяването на жените, които насърчават антифеминистки и сексистки нагласи и обвиняват жените и феминистките за всякакви проблеми в обществото). Другите примери, които момчетата дадоха, бяха известни кикбоксори. Те следват тези примери сравнително отскоро – година и половина, откакто тези мъже са станали по-известни. Иначе от детството си те са харесвали Батман и Спайдърмен, герои, които се борят против неправдата и помагат на онеправданите.

Момчетата от гр. Искър се затрудниха в отговора на въпроса какво означава да бъдеш истински мъж. Също не бяха конкретни в отговора, кои са повече или по-малко популярните момчета в училището, тъй като не можеха да свържат популярността с положението си в малкия град. Най-харесваните момчета са тези, които със сигурност нямат лошо поведение, по-скоро момчетата, които се държат прилично. Гадни и слаби момчета, определение, което предизвика смях, са тези, които нямат представа как да се държат правилно като мъже, отново се повтори думата „прилично“ - те са като малки деца, несериозни, не спазват никакви правила. По отношение на физическото си тялото всички се съгласиха, че формата на тялото е важна за тях и за да се харесат на момичетата, но впечатлението на интервюиращия е, че момчетата не се фокусират толкова върху това. Едни играят футбол, други ходят на фитнес. Интересен факт е, че едно от момчетата свърза въпроса да е в добра форма с духовността и добави пример, че ходи редовно на църква, там се среща с приятели и се забавлява. Според него това го поддържа в добро психическо здраве. (Преобладаващата част от ромското население посещава християнската евангелска църква, има общност, която се събира редовно, и църквата е място, където хората говорят за ценности). В свободното си време повечето спортуват, излизат с приятели – момчета и момичета и - се забавляват, „по-забавно е, когато са заедно момчета и момичета“. Това е възможност да се видите с някое момиче и да флиртувате. Но има ситуации, когато момчетата предпочитат само момчешка компания. Не се чувстват стресирани от своята мъжественост. Според тях мъжествеността е нещо, с което се раждаш, държиш се като мъж естествено. Моделите им за подражание са футболни звезди, инфлуенсърите в реалния живот, макар и не толкова много. Ентусиазирано отговарят, че знаят кой е Андрю Тейт, някои го смятат за много „готин“ човек и го харесват много; също следват и брат му и се възхищават на начина, по който те двамата дават съвети на младите хора да вярват в себе си, да бъдат уверени. Макар че прави сексистки коментари, момчетата смятат, че повечето от това, което казва, според тях е истината. Освен това има добър стандарт на живот – чисто нови

супер скъпи коли, голяма къща на плажа - в техните очи той е човек, превърнал мечтите си в реалност, така че заслужава уважение. От анимационните филми от детството си харесват онези, в които има екшън, надпревара, бой, смешни ситуации, като Том и Джери, Скуби Ду, Мики Маус, Ну Погоди.

ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ ПОЛОВЕТЕ:

Всички участници в смесената група вярват, че както момичетата, така и момчетата са важни сами по себе си в обществото и не могат едно без друго, макар че са различни по отношение на физически, биологични и полови характеристики. Те искат и двата пола да бъдат равни, но забелязват неравнопоставеност в различни сфери на живота - по-ниско заплащане на жените от мъжете за едни и същи позиции, прием на момчета с по-ниски оценки в университетите. Декларират готовността си да се борят за по-голямо равенство на двата пола в обществото. Не се чувстват неудобно с хора от другия пол. Едно от 19-годишните момчета сподели, че е израснала в компанията на момчета и никога не се е чувствала неудобно около тях, а напротив, чувствала се е важна и ценена. Друго 17-годишно момиче сподели, че не се чувства неудобно, чувства се добре в група, независимо дали е момичета, момчета или смесена, общителна е и винаги си казва мнението. 17-годишно момче обаче сподели, че се чувства неудобно с момичета, защото не знае какво впечатление ще им направи, а друго 18-годишно момче се чувства неудобно с момчета, но му е удобно с момичета. Въпросът "какво е силното интимно партньорство" смути всички и само едно от момичетата каза, че за нея е важно интимната връзка с партньора ѝ да е свързана с чувства. Останалите отказаха да отговорят. Само едно от момчетата сподели, че не иска да има деца, защото смята, че няма да бъде добър родител. Останалите искат да бъдат родители в бъдеще и ще възпитават децата си с добър пример, да не лицемерничат, да имат право на собствен избор и да не бъдат агресивни. Смятат обаче, че саморазправата е по-добър вариант за справяне с насилието, ако има такова, отколкото разговорите с учители, психолози, родители. Когато се чувстват несигурни и имат проблем, половината от участниците споделят с родителите си, другата половина с приятели. Имат малко истински приятели от двата пола - или израстват заедно от детството, или стават приятели в училище. Всички споделиха, че приемат различията и не се страхуват да се сприятеляват с приятели и познати от различни етноси и ЛГБТ. Повечето от участниците имат приятели от ЛГБТ общността и ги приемат такива, каквито са. За тях не е важно каква е сексуалната им ориентация, а дали са честни и добри хора. Относно насилието над ЛГБТ общностите младежите смятат, че това е наследство от комунистическия режим, по време на който се признаваше само традиционното семейство между мъж и жена и не се приемаха и не се говореше за никакви различия. Балканският ни манталитет също налага много стереотипи и от там идва неразбирането на хората с различна сексуалност и агресията към тях. Младежите заявяват, че не приемат езика на омразата и насилието срещу хора с различна сексуална ориентация и са готови да се борят за разчупване на стереотипите.

За момчешката група от гр. Тетевен момчетата и момичетата са равни, но различни. Например, поведението и интересите на момичетата са различни, начинът на мислене на момичетата също е различен, защото мислят емоционално, а момчетата логично. Вярват, че това се отнася за всички момичета, така трябва да бъде. В този момент обаче мненията се разделиха - половината от момчетата казват, че всички момичета са еднакви, другата половина, че много момичета са различни от този образ. Никога не са изпитвали неудобство пред момичета, но някои от тях се въздържаха от отговор. Няма много опит в интимните отношения и подобни въпроси не смятат за удобни. Общуването с момичета им е по-трудно. Някои от момчетата могат да си представят себе си като родители в бъдеще и за отношенията смятат, че идеалната

ситуация е да имат семейство с деца и куче. Добрите отношения означават отношения без насилие, определено. Момчетата, принадлежащи към групи, разчитат много един на друг; ако има различни мнения, решенията се взимат бързо, защото лидерите ги определят. Дискусиите са кратки. Но обикновено мненията са сходни, така че няма много място за разногласия. Далеч по-лесно е от това да обсъждаш нещо с момичета – там е твърде емоционално, с твърде много дискусии. Момчетата споделят, че обикновено не споделят чувства като несигурност, страх или депресия с никого, или само понякога споделят с приятели, братя, бащи или дядовци. Не са свикнали да споделят и не искат да го правят. Само едно момче каза, че майка му му е помогнала веднъж в такава ситуация, но този отговор по-скоро предизвика кикот и лоши реакции от останалите момчета. Смятат, че жените и мъжете нямат равни права в обществото и дадоха примери с разликата в заплашването между половете, но не можах да дам други примери за неравенствата. Според общото им мнение мъжете са по-силни от жените във всички сфери и като цяло. Напълно отричат идеята, че ЛГБТ хора има в училището им и дори в града. Обясниха, че градът е много малък и, ако някой е с различна сексуална ориентация, това се крие. Ако такива хора по-често са жертва на насилие, това е, може би, защото не са добре приети в България от обществото. Потвърдиха, че приятелството с ЛГБТ хората ще им донесе само лоша репутация. И това е нормалната ситуация. Така трябва да бъде според тях. Те не могат да направят нищо по въпроса и дори някои не пожелаха да продължат дискусията.

За момчетата от гр. Искър отношенията с момичетата изглеждат различно. Разбират, че всички сме хора, но общото им мнение е, че момичетата са злобни; често правят интриги. Почти всички са такива, изключенията са редки и тези момичета са доста невидими. Потвърдиха, че понякога може да се случи да се чувстват несигурни пред момичета, но като цяло това е рядка ситуация. Имат приятели момичета, но ЛГБТ хора – твърдо не. Едно от момчетата каза, че ги мрази, въпреки че не може да обясни защо. Смятат поведението им за неприемливо. Не знаят какво може да се направи, ако тези хора са по-често жертва на насилие, може би имат нужда от консултация с психолог, да се научат на самозащита, тъй като са по-слаби. Във всички случаи момчетата не виждаха друго решение и искаха да се уверят, че не ги харесват и изобщо не им пука за тях. Както и в другата група момчета (в гр. Тетевен), момчетата от гр. Искър казаха, че не познават лично такива хора, така че може би нямат достатъчно личен опит. В момчешките групи в ситуации, когато има различни мнения по някои теми, момчетата просто се карат за известно време и след това са ядосани един на друг, не си говорят, но после им минава. Сред тях няма неформални лидери, които да налагат мнение. Въздържат се да споделят чувства като несигурност, страх или депресия, в много редки случаи го правят с приятели, родители – едно момче сподели, че говори с майка си.

НАСИЛИЕ, ОСНОВАНО НА ПОЛА:

В смесената група момичетата изразиха мнение, че мъж, който удря жена, не е мъж, а комплексирани слабак. Насилниците най-вероятно идват от семейства, в които самите те са преживели насилие. И сега си избиват комплексите на жертва като бият и тормозят жените и децата си. А жените, подложени на насилие, се приемат като жертви, свикват с насилието и се страхуват да отвърнат на удара. Всяка жена трябва да има самоуважение и в никакъв случай да не търпи насилие. Момчетата са на мнение, че жените дават възможност за насилие. Ако знаят, че мъжът е агресивен, те стоят в страх, защото ако го оставят, тормозът ще е по-голям. Според участниците всяка форма на насилие е причинена от потискане на истинските чувства. Мъжете са по-склонни да проявяват насилие, когато не показват чувствата си. Обикновено това са мъже с изкривено мислене и погрешно възприемане на света и околните.

За момчетата от гр. Тетевен силни в обществото са тези хора, които са постигнали успех – финансово, но и тези, които са сбъднали мечтите си, които са лидери в семейството, в общността, които имат добра работа. Слабите са точно обратното. Смятат, че насилието не е ок, във всички случаи е нещо много лошо - истинският мъж трябва да подкрепя другите и да помага на по-слабите. Познават много мъже (включват и себе си), които никога не упражняват насилие, защото контролират добре себе си и ситуацията.

За момчетата от гр. Искър силни в обществото са тези, които са успели в живота, имат добри приятели и могат да разчитат на тях. Слаби са хората, които не са уверени в себе си. Според тях всеки може да бъде силен, да бъдеш слаб или силен е избор. Силните хора имат цели, работят за тях, за да ги постигнат; ако хората не правят нищо, стават слаби личности, не са интересни за другите. Насилието на основата на пола за тях е напълно неприемливо. Насилието никога не е решение. Във връзки, в които двама души се карат и проявяват насилие, е по-добре да се разделят, да спрат да се виждат, отколкото да се карат всеки ден. Във връзките има граници, които трябва да се спазват, но това е трудно – понякога, когато са ядосани и за тях е трудно да се контролират.

ЗА МЪЖЕСТВЕННОСТТА И НАСИЛИЕТО:

Всички участници в смесената група заявиха, че не подкрепят насилието и агресията. Ако някой от обкръжението им е агресивен и проявява форми на насилие, те биха го подкрепили с разговори и препоръки да прави нещо полезно и да чете книги. Те не биха се намесили агресивно в спорове, дори ако едната от страните е техен близък приятел, защото с агресията не се постига нищо, освен загуба на хора, на които държите. Едно от момчетата сподели, че е религиозен и в приятелския му кръг има много момчета, които избягват насилието, толерантни и грижовни са към околните. Но според него има жени/момичета, които харесват по-агресивните мъже, които се доказват пред другите с насилие. Това донякъде подтиква някои момчета да се държат грубо и агресивно. Друго момче заяви, че не обича да влиза в дълги спорове, обича бързите консенсусни решения, което го предпазва от изпадане в агресивни ситуации. Препоръчват на връстниците си да бъдат себе си, да се ръководят от чувствата си и да не робуват на стереотипи. Агресията не решава проблемите и не прави някого по-готин, напротив, само създават врагове и губите приятели.

Момчетата от гр. Тетевен смятат, че примерите на мъже, които решават проблемите по ненасилствен път трябва да бъдат повече популяризирани и вярват, че хората трябва да бъдат повече обучавани как да развиват самоконтрол. Макар и да не са съвсем сигурни, дават някои примери, че инфлуенсърите трябва да говорят повече за грижовната мъжественост.

Момчетата от гр. Искър не виждат ясно решение какво може да се направи, ако някой е насилник в дадена ситуация. Те смятат, че родителите трябва да се намесят и да направят нещо. Няма смисъл да се говори с насилниците, защото те никога няма да ви разберат. Но от друга страна, според едно от момчетата, ако сте уверени в себе си, можете да се намесите, като говорите със скараните и успокоите ситуацията. Кампаниите в социалните медии също могат да помогнат срещу насилието изобщо. Парадоксално, но чак в края на тази дискуссия те можаха да формулират, че истинският мъж има силен характер, уважение към другите, изпълнява целите си, защитава жените, има добра кариера – например добър е в спорта, печели пари сам. Истинският мъж продължава да опитва и никога не се отказва.

Заклучение

От направените кабинетно проучване и проведените фокус групи с възрастни – експерти, младежки работници, представители на НПО и учители, както и от консултациите с тийнейджъри – момичета и момчета, могат да се направят няколко основни извода.

Очевидно разбиранията на младежите за равенство на половете, права на човека и ненасилие са много повърхностни. Училището и средата не им дават никакви знания и умения как да дефинират своята собствена социална роля като мъж и жена, като бъдещ родител и гражданин. Вижданията им почиват по-скоро на доста елементарни представи, които възприемат от околния свят (например „равно заплащане за равностоеен труд“, което според тях не се спазва; или представата за бъдещо семейство с деца и куче), от средата си (отношението към ЛГБТ хората, които те не са срещали и не познават, но може и да мразят) или от инфлуенсъри от социалните медии, които харесват и следят (като сексиста и женомразец Андрю Тейт).

Очевидно е, че взаимоотношенията между половете ги вълнуват, но рядко имат възможност да говорят за това извън своите приятели. Училището и родителите не предоставят на младежите никакви възможности тези теми да се обсъждат, да се изказват мнения, да се обмислят дори, защото някои от въпросите доста затрудниха участниците и те дори не можаха да изкажат какво мислят. В търсенето на себе си – когато се чувстват слаби и уязвими, те не се обръщат към родители, освен в много редки случаи, и никога към училището или професионалисти.

Показателно е, че в страната има доста разработени учебителни материали и добри практики по темите за равенството на половете и за ненасилствените отношения, но те не са част от това, които училището предоставя като знания и умения. Тъкмо обратното – времето в училище за обсъждане на „житейски“ теми е изключително ограничено и не дава възможност на учениците да изградят трайни нагласи за взаимоотношенията с другите.

Младежите не признават насилието като форма на уреждане на проблемни отношения, както между жени и мъже, така и между мъже помежду им. Същевременно представата за „другия“ може да е враждебна или по-скоро консуматорска. Смятат реализацията на човека в обществото и живота за важна, но тя се свежда до материални измерения на успеха. Смятат, че един мъж може да се реализира и да бъде пълноценен без да упражнява насилие, но също така смятат, че ненасилствената мъжественост не се популяризира, а би трябвало.

Когато им бяха представени основните дейности по проекта, повечето младежи изразиха желание да се включат в заниманията. Някои момчета специално проявиха интерес към две теми - игри и упражнения за управление на гнева и отношения с момичета.

Библиография

Децата днес – родители утре. Добри практики. [Каталог] София, Фондация Асоциация Анимус, 2018. Достъпен на: <https://bezstrah.org/wp-content/uploads/2018/04/Dobri-praktiki-BEZ-STRAH.pdf>

Димова, Р., Кметова, Т. и С. Михайлова. Превенция на домашното насилие. Наръчник и практически упражнения в помощ на учители и ученици. София, БФЖ, 2018. Достъпен на: <https://bgfundforwomen.org/wp-content/uploads/2018/10/naruchnik-bgfond-2018-web.pdf>

Заклучителен доклад на проект на ОССЕ „Ефективни наказателноправни стратегии и практики за противодействие на насилието, основано на пола в Източна Европа (2018–2020)“. Основни заключения, най-добри практики и препоръки. Достъпен на: <https://www.osce.org/files/f/documents/9/7/456268.pdf>

НСИ. Изследване на насилието, основано на пол EU-GBV, 2021. Достъпно на: <https://www.nsi.bg/bg/content/19883/прессъобщение/изследване-на-насилието-основано-на-пол-eu-gbv-2021>

Министерство на младежта и спорта. Годишен доклад за младежта за 2019. София, 2020, стр. 104. Достъпен на: [https://nism.bg/bg/documents/nacionalni/godishni-dokladi?view=frontlist&catid\[0\]=54](https://nism.bg/bg/documents/nacionalni/godishni-dokladi?view=frontlist&catid[0]=54)

Национална програма за превенция и защита от домашно насилие за 2022 г.. Достъпна на: <https://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=1543>

Отчет за 2022 г. относно: Осъществени дейности по Национална програма за превенция и защита от домашно насилие за 2022 г. Достъпен на: <https://www.mvr.bg/gdnp/дейности/превенция/мвр-съветва/превенция-престъпност/програма-за-превенция-и-защита-от-домашно-насилие>

Пилотен проект на Национална превантивна програма „Предпазване на младите хора от престъпления“ започва в Благоевград. Достъпен на: <https://www.mvr.bg/blagoevgrad/начало/преглед/новини/пилотен-проект-на-национална-превантивна-програма-предпазване-на-младите-хора-от-престъпления-започва-в-благоевград>

Резолюция на Икономическия и социален съвет относно проекта на ЗИД на Закона за защита от домашното насилие, публикуван в Портала за обществени консултации на 13.01.2021 г. (разработена по собствена инициатива). Докладчик Татяна Кметова. София април 2022 г. Достъпен на: https://esc.bg/wp-content/uploads/2022/05/ESC_4_015_2022.pdf

Станич, Т., Бирчек, А., Вл. Петков и Д. Гжемни. Пътешествие. Към въвличане на млади хора в процеси на учене и действие срещу насилието, основано на пола, 2020. Достъпен на: <https://proeuropean.net/archives/project/пътешествие-към-въвличане-на-млади-хо>

Цветкова, Г., Кунева, Л. и Л. Якова. Домашно насилие и насилие, основано на пола в България. Методология за мониторинг на политики и институционални практики. София, Фондация „Пулс“, 2022. Достъпен на: https://www.pulsfoundation.org/media/attachments/2022/04/04/methodology_bg_web.pdf